

Porro qui nō dat felicitatē: vitā
quomodo dare possit eternam. Eaz
quippe vitā eternam dicimus: vbi
est sine fine felicitas. Nam si anima in
pemis viuit eternis quibz ipsi spiri-
tus cruciabūtur in mūdi: mors est il-
la potius eterna q̄ vita. Nulla quip-
pe maior & prior est mors: q̄ vbi non
mōtur mors. Sed q̄ anime natura
p̄ id q̄ immortalis creata ē sine qua-
licunq; vita esse nō potest: sūma mors
eius est alienacō a vita dei in eterna-
te supplicij. Vitā igitur eternam si-
ne vllō sine felicem. solus ille dat: qui
dat verā felicitatē. Quam quomodo
illi quos colit theologia ista ciuilibz da-
re nō posse conuicti sunt: nō solū pro-
pter ista temporalia atq; terrena qd̄
superioribz quinq; libris ostendimus:
sed multo magis propter vitā eter-
nā q̄ post mortē futura est. q̄ isto vno
etiā illis cooperatibz egimus colendi
nō sūt. Sed quomā veterose cōsue-
tudinis vis inmis in alto radices ha-
bet: si cui de ista ciuili theologia respu-
ēda atq; vitāda parū videor disputas-
se: in aliud volumē qd̄ huic opulante
deo s̄biūgēdū ē. animū intēdat.

Explic libet sextus.
Incapitū capituli li. septimi.

- i **C** An cū in theologia ciuili dīmi-
tatē nō esse stiteit i selāse am
inueniri posse credēdū sit.
- ij **C** Qui sūt dñi selā q̄ an ab officij
vilioz deoz hēantur excepti.
- iii **C** Quā nulla sit racō q̄ selcōne
quorūcūq; deoz possit ostendi
cū multis inferioribus excel-
lentior administracō deputetur
- iiii **C** Melius actū cū dñs inferiori-
bus q̄ nullis infamē obpro-
brijs q̄ cū sellāis quoz tante
turpitudines celebrātur.

- v **C** De paganorū secretiore do-
ctrina phisicisq; racōibz q̄
diuina natura sit.
- vi **C** De opione varrois q̄ opiatif
ē deū aiām eē mūdi: cū tñ i pi-
bus suis hēat aiās multas.
- vii **C** An racōnabile fuit ianū ter-
minū in duo nomina separi.
- viii **C** Ob quā cām cultores iam bi-
frontē in agmē q; ipsius fin-
xert quā tñ etiā quadrifō: mē
videri voluit.
- ix **C** De iouis ptāte atq; eiusdem
cū iano compacōne.
- x **C** An iam iouis recta discre-
tio sit.
- xi **C** Deognationibz iouis que nō
ad multos deos s̄ ad vñū eū-
demq; referūtur.
- xij **C** Qd̄ iupit eē pecūia nuncupat
- xiii **C** Qd̄ dū expomē qd̄ saturnus
q̄ due sit genius vtraq; doceat
tur iupiter esse.
- xiiii **C** De mercurij et martis officijs
- xv **C** De stellis q̄busdā q̄s paga-
ni suoz deoz noibz nūcupa-
z
- xvi **C** De apollie & diana luerūt
ceterisq; selāis dñs q̄s p̄telmū
di esse voluerunt.
- xvii **C** Qd̄ etiā ipse varro opiones su-
as de dñs p̄nūciauit ābigual
- xviii **C** Qd̄ credibilior cā sit quæro
pagantatis moleuerit.
- xix **C** De interpretacōibz q̄bz colē-
di saturni ratio cōmmuat.
- xx **C** De sacris eleufne.
- xxi **C** De turpitudine sacroz q̄ libe-
ro celebrabantur.
- xxii **C** De neptio & salacia ac venilia
- xxiii **C** De terra quā varro deā eē cō-
firmat eo q̄ ille animus mū-
di qm̄ opiatif deū etiā hanc
corporis sui infimam partem
permeet eiq; vim diuinam im-
partiat

- xxiiij. De telluris cognominibus eorum
quod significatioibus que etiam si erant
multarum rerum iudices non mul-
torum deorum debuerunt firmare
opiniones.
- xxv. Quam interpretationem de abscisi-
one atticis grecorum sapientium
doctrinam reperit.
- xxvi. De turpitudine sacrorum minus
magne.
- xxvii. De phisicorum significationis
que nec veram divinitatem colunt nec
eo cultu quo colenda est vera
divinitas.
- xxviii. Quod doctrina varronis de the-
ologia in nulla sibi parte concordet.
- xxix. Quod omnia que phisicologi ad mun-
dum pertinet eius retulerunt ad
vnum verum deum referre debuerunt.
- xxx. Quia pietate discernatur a cre-
aturis creator nec per vno tot
deum colatur quot sunt opera vni-
us auctoris.
- xxxi. Quibus proprie beneficiis dei ex-
cepta generali largitate secta-
torum veritatis utantur.
- xxxii. Quod sacramentum redemptionis
christi nullis retro temporibus defu-
erit semperque sit diversis signi-
ficacionibus predicatum.
- xxxiii. Quod per solam christianam religionem
manifestari potuerit fallacia
spirituum malignorum de hominibus et
errore gaudentium.
- xxxiiii. De libris nume populi que se-
natus ne sacrorum cause quales
in eis habebantur innotescerent
iussit incendi.
- xxxv. De ydromantia per quam numa
visis quibusdam demonum ima-
gibus ludificabatur.

Expliciunt capitula li. vii.
Incipit liber. vii. Ca. i.

Diligentius me per-
uas et veteres opi-
niones veritati
pietatis inimicas.
quas tenebro-
sis animis aliorum
et tenacius diu-
turnus humane generis error infixit.
euellere atque extirpare conatur. et illius
gratie qui hoc ut verus deus potest per
meo modulo in eius adiutorio coope-
rantem. ingenia celeriora atque meliora.
quibus ad hanc rem superiores libri sa-
tis superque sufficiunt patienter et equa-
nimitate ferre debebunt: et propter alios
non putare superfluum quod iam sibi senti-
unt non necessarium. Multum magna res
agitur: cum vera et vere sancta diuinitas
quoniam ab ea nobis etiam huic quam nunc
gerimus fragilitati necessaria subsidia
prebeatur non tamen propter mortalium vi-
te et transitorium vaporem sed propter vitam
beatam que non nisi eterna est. querenda
et colenda predicatur. Hanc divinitatem
velut sic dixerim deitatem namque hoc verbo
vix iam nostros non piget. et de gre-
co expressius transferunt. quod illi the-
teta appellant: hanc ergo diuinitatem
sive deitatem non esse in ea theologia quam
ciuilem vocant que a marco varrone se-
decim voluminibus explicata est. id est
non perueniri ad eterne vite felicitatem
talium deorum cultu. quales a ciuitatibus
qualiterque colendi instituti sunt. cui non
dum persuasit sextus liber quem proxime
absoluimus: cum istum forsitan legerit.
quid de hac questione expedienda vl-
terius desideret non habebit. Fieri enim po-
test ut saltem deos selectos atque pre-
cipuos quos varro volumine complexus
est ultimo. de quibus parum diximus quis
quam colendos propter vitam beatam que non
nisi eterna est opinetur. Quia in re non
dico quod facetius ait tertullianus forsitan
se quam verius: si deum seleguntur ut bulbi.

utiq; ceteri reprobi iudicantur. Non hoc dico. Video enim etiam ex elis selegi aliquos ad aliquid maius atq; prestantius. Sicut in militia cum tiro nes electi fuerit. ex hys quoq; eliguntur ad opus aliqd maius armor; et cum eliguntur in ecclesia q; fiant ipositi: non utiq; ceteri reprobantur. cum omnes boni fideles electi merito nuncupentur. Eliguntur in edificio lapides angulares: non reprobatis ceteris q; structue partibus alijs deputantur. Eliguntur vne ad vscenduz: nec reprobantur alie quas relinquitur ad bibendum. Non opus est multa percurrere cum res in aperto sit. Quamobrem non ex hoc q; dii ex multis selecti sunt. vel is qui scripsit. vel eoz cultores. vel dii ipsi vituperandi sunt: sed animaduertenduz potius quia isti sunt

Het ad quam re selecti videantur: Hos certe deos sele-

Ca. ij.
ctos varro vnius libri contextione comendat: ianum. iouem. saturnum. genium. mercurium. apollinem. martem vulcanum. neptunus. solem. orcu. liberumpatrem. tellurem. cerere. iunone lunam. dianam. mimeruam. venerem. vestam: in quibus omnibus ferme viginti duo decim mares: octo sunt femine. Nec numma vtrum propter maiorem in mundo amministrazionees selecta dicuntur an q; populis magis innotuerunt. maiorq; est eis cultus exhibitus: si propterea quia opera maiora ab hys administrantur in mundo non eos inuenire debuimus inter illam quasi plebeiam nummu multitudinem. minutis opusculis deputataz. Nam ipse primus ianus cum puerperum concipitur. unde illa cuncta opera sumunt exordium. minutatim minutis distributa nummibus: aditu aperit recipiendo semine. Ibi est saturnus: propter ipsum semen. Ibi liber: qui marem effuso semine liberat.

Ibi libera. quam a liberam venerem esse volunt: que hoc ibidem beneficium conferat femine: ut etiam ipsa emisso semine liberetur. Omnes hys ex illis sunt: qui selecti appellatur. Sed ibi eadem dea mena. que menstruis fluozib; preest quous iouis filia tamen ignobilis: et hac prudentiam fluoz menstruo: in libro selecto: deoz ipsi iunoni idem auctor assignat que in dijs selectis etiam regna est. et hic tam iuno lucina cum eadem mena preuigna sua eadem cruoz preli det. Ibi sunt et duo nescio qui obscurissimi vitumnus et sentinus: quoz alter vitam. alter sensus puerperio largiuntur. Et mirum multo plus prestant cum sint ignobilissimi: quod illi tot proceres et selecti. Nam perfecto sine vita et sensu. quid est illud totum quod muliebri vtero generatur: nisi nescio quid abiectissimum limo ac puluei coganduz

Que igitur **Ca. iij.**
causa tot selectos deos ad hec opera minima compulit: vbi a vitumnus et sentino. quos fama obscura recondit in huius munificentie participatione superentur. Confert enim selectus ianus aditum. et quasi ianuz semini: confert selectus saturnus semen ipsi: confert selectus liber eiusdem seminis emissionem viris: confert hoc idem libera que ceres seu venus est feminis. Confert selecta iuno. et hoc non sola. sed cum mena filia iouis fluozes menstruos ad eius quod conceptum est incrementum. Et confert vitumnus obscurus et ignobilis vitam: confert sentinus obscurus et ignobilis sensum. Que duo tanto illis reb; prestatioz sunt et quanto ipsa intellectu ac ratione viuunt. Sicut enim que ratiocinantur et intelligunt profecto potiora sunt hys qui sine intellectu atq; ratione ut pecora viuunt et sentiunt: ita et illa que

vita sensuque sunt perdita hijs que nec
 viuunt nec sentiunt merito preferunt
Inter selectos itaque deos vitum et vitu-
 ficator. et senanus sensificator magis
 haberi debuerunt. quoniam ianus seminis ad-
 missor. et saturnus seminis dator vel fa-
 tor. et liber et libera seminum commotores
 vel emissores. que semina cogitare in-
 dignum est: nisi ad vitam sensumque pue-
 nerint. **U**e munera selectis non dantur
 a dijs selectis: sed a quibusdam incog-
 tis. et pre istorum dignitate neglectis.
Quod si responderetur omnium initio: um
 potestate habere ianum. et ideo illi etiam
 quod aperitur conceptum non immerito
 attribui: et omnium seminum saturnum et ideo
 semina conem que hominis non posse ab
 eius operatione seungi: omnium seminum
 emittendorum liberum et liberam et ideo hijs
 etiam preesse que ad substituendos ho-
 mines pertinent: omnium purgandorum et
 pariendorum iunonem. et ideo eam non de-
 esse purgationibus feminarum et partibus
 hominum: querant quid respondeant de
 vitumno et sentino. vtrum ipsos velint
 habere omnium que viuunt et sentiunt pote-
 state: quod hoc cedunt: attendant que eos sub-
 limius locaturi sunt. **N**am seminibus na-
 sci in terra et ex terra est: viuere autem at-
 que sentire etiam deos fidere et opinari
Si autem dicunt vitumno atque sentino hec
 sola attributa. que in carne viuunt. et
 sensibus ammiculatur: cur non deus ille
 qui facit omnia viuere atque sentire. etiam
 carni vitam prebet et sensum: uniuersali
 opere hoc munus etiam partibus tribuere
Et quid opus est vitumno atque senti-
 no? **Q**uod si ab illo que vite ac sensibus uniu-
 uersaliter prestat. hijs quasi famulis
 ista carnalia velut extrema et imma-
 nia sunt. itane sunt illi selecti destituti fa-
 milia. ut non inueniret quibus etiam ipsi
 ista mitteret: sed cum tota sua nobili-
 tate qua uisum sunt seligendi. opus face-
 re cum ignobilibus cogrentur. **I**uno

selecta atque regina iouisque sorora et con-
 iunx. hec tamen iterduca est pueris: et
 opus facit cum deabus ignobilissimis
 abeona et adeona. **U**bi posuerunt et men-
 tem deam que faciat pueris bonam me-
 tem: etiam inter selectos ista non poni-
 tur: quasi quicquam maius prestari ho-
 mini potest. **P**onitur autem iuno quia
 iterduca est et domiduca: quasi que
 profert iter carpe et domum duci. si mens
 non est bona. **C**uius muneris deam sele-
 ctos isti inter selecta numina minime
 posuerunt: que profecto et mimerue fuerat pre-
 ferenda: cui per ista minuta opera pue-
 rorem memoriam tribuerunt. **Q**uis enim
 dubitet multo esse melius habere bonam
 mentem quam memoriam: quatenuslibet
 ingere. **N**emo enim malus est: que bona ha-
 met: **Q**uidam vero pessimi memoria sunt
 mirabili: tanto peiores quanto minus pos-
 sunt quod male cogitant obliuisci. **E**t tamen
 mimerua est inter selectos deos: mimerua
 autem deam turba uilis operuit. **Q**uid
 de uirtute dicam quid de felicitate: de qui-
 bus in quarto libro plurima iam dixi-
 mus. **Q**uas cum deas haberent nullus
 eis locum inter selectos deos dare uolue-
 rant: ubi dederunt marti et orco uim ef-
 fectorum mortuum alteri receptorum. **C**um
 igitur in hijs minutis operibus que mi-
 nutatim dijs pluribus distributa sunt.
 etiam ipsos selectos videamus tan-
 quam senatum cum plebe pariter opera-
 ri. et inueniamus a quibusdam dijs que
 nequaquam seligendi putati sunt. multa
 maiora atque meliora administrari quam
 ab illis qui selecti uocantur: restat ar-
 bitrari non propter prestatores in mundo
 administraciones. sed quia preest eis ut
 magis populis innotescant. selectos
 eos et precipuos nuncupatos. **U**nde
 dicit etiam ipse uarro que dijs patribus
 quibusdam. et deabus matribus. sicut ho-
 mibus ignobilitas accessisset. **S**i ergo
 felicitas ideo fortasse inter selectos

deos esse nō debuit. q̄ ad istam nobilitatem nō merito s̄ fortuito puenērūt: saltem inter illos vel potius p̄ illis fortuna ponētur. quam dicūt deam nō rationabili disposicōne. sed vt temere acciderit sua cuiq; dona conferre. Nec in dijs selectis tenere apicē debuit. in quib; maxime quid posset ostendit: quādo eos videmus nō precipua virtute. nō rationabili felicitate. s̄ temeraria sicut eorū cultores de illa sentiunt. fortune potestate selectos. Nam vir miserissimus salustius: etiā ipsos deos fortassis attendit cum diceret. S; p̄fecto fortuna in omni re domiatur: ea res cunctas ex libidine magis q̄ ex vero celebrat obscuratq;. Non enī possunt inuenē causam cur celebrata sit Venus et obscurata sit Virtus. quanq̄ ambaz ab istis consecrata sint numina: nec comparāda sint merita. Aut si hoc nobilitari meruit quod plures appetunt. plures enim venerē appetūt q̄ Virtutē: cur celebrata ē dea inmerua et obscurata ē dea pecunia. cū hūano in gr̄ie plures alliciat auaricia q̄ peritia. et in eis plures qui sunt artificōsi raro inuenias hōiem q̄ nō habeat artē suā pecuniaria mercede venalē. plurisq; p̄ datur semper p̄pter quod aliquid sit q̄ id quod p̄pter aliud sit. Si ergo insipiens iudicio multitudinis facta est deorū ista selectō: cur dea pecunia miserue prelata non est. cū p̄pter pecuniam sint artifices multi. Si aut paucoꝝ sapientū ē ista distinctō: cur non plura ē veneri Virtus cū eā lōge p̄ferat ratio. Valtē certe vt dixi. ipsa fortuna q̄ sicut putant q̄ ei plurimū tribuunt in omni re dñatur. et res cūctas ex libidine magis q̄ ex vero celebrat obscuratq;: si t̄m. et deos valuit vt temerario iudicō suo quos vellet celebrat obscuraretq; quos vellet. p̄cipuū locū hēret in selectis. que in ipsos q̄ deos

tā p̄cipue ē ptātis. An vt illic eē non possit: nichil aliud etiā ipsa fortuna nisi adūsa putāda ē habuisse fortunaz. Sibi ergo adūsa ē: q̄ alios nobis facies nobilitata nō ē. **Ca. iij.**
O Ratule autē dñs istis selectis quisq; nobilitatis et claritudinis appetitor. et eos diceret fortunatos: si nō eos magis ad iniurias q̄ ad honores selectos vidēt. Nā illā infirmam turbaz ipsa ignobilitas texit: ne obrueretur obprobrijs. Videmus quidem cum eos videmus figmentis humanaz opinionū partiti inter se operibus distributos. tanq̄ munuscularios veterum conductores. vel tāq̄ opifices in vico argentario: vbi vnus vasculum vt perfectum exeat per multos artifices transit cum ab vno perfecto perfici possit. S; aliter non putatum ē operatium multitudini consulē dū: nisi vt singulas artis ptes cito ac facile discēt singuli: ne om̄s in arte vna tarde ac difficile cogentur eē perfecti. Verunt̄ vix quisq; reperitur deorū non selectorū qui aliquo crimine famam traxit infamem: vix autem selectorum quispiam: qui non in se notaz contumelie infigmis acceperit. Illi ad isto: um humilia opera descendunt. Isti in illorum sublimia crimina nō venerunt. De iano quidem non michi facile quicquā occurrit. qd̄ ad p̄brū ptineat. et fortasse talis fuit vt in nocētius vixit. et a facinorib; flagitijq; remotus. Naturū fugiētē benignus excepit: cum hospite partus ē regnū ut eē ciuitates singulas odent iste ianiculū. ille saturmā. S; isti i cultu deorū ois de decoris appetitōes: cuius vitā minus turpē inuenērūt. eū i simulacri monstruosa deformitate turparūt: nūc eū bifrōtē. nūc etiā q̄drifrōtē tāq̄ geminū faciētes. An forte uoluerūt ut qm̄ pluimū dii selecti erubescenda

perando amiserat frontem: quanto ipse innocentior esset. tanto frontis horum appareret. **Ca. v.**

Ed ipsorum potius interpretaciones phisicas audiamus: quibus turpitudinem inserrimam erroris velut altioris doctrine specie colorate conatur. Primum eas interpretaciones sic varro commendat ut dicat antiquos simulacra deorum et insignia ornatusque finxisse: quod cum oculis animaduertissent hi qui adissent doctrine misteria. possent animam mundi ac partes eius id est deos veros animo videre: quorum qui simulacra specie hominis fecerunt hoc videre secutos. quod animus mortaliū qui est in corpore humano similimus est immortalis animi: tanquam si vasa ponentur ea notanda deorum et in liberi eadem enoforum sistetur quo significatur vnum per id quod continet. id quod continetur: ita per simulacrum quod formam haberet humanam significari animam rationalem: quod eo velut vase natura solet ista contineri: cuius nature deum voluit esse vel deos. Nec sunt misteria doctrine que iste vir doctissimus penetraverat: unde in lucem istam proferret. Sed homo acutissime. num in istis doctrine misterijs illam prudentiam perdidisti. qua tibi sobrie visus est quod hi qui per multum populis simulacra constituerunt. et metu Dempserunt civibus suis et errorem addiderunt: castiusque deos sine simulacris veteres obfuisse romanos. Hi enim tibi fuerunt auctores: ut hec contra posteriores romanos dicere audeas. Nam si illi antiquissimi simulacra coluissent: fortassis totum istum sensum de simulacris non instituedis interemissent. Verum timoris silentia premeres: et in huiusmodi perniciosis vanisque figmentis misteria ista doctrine loquacius et elatius predicares. Anima enim tua tam docta et ingemosa. vbi te multum dolemus: per hec misteria doctrine ad deum sumus

id est a quo facta non cum quo facta est. nec cuius portio. sed cuius condicio est. nec qui est omnium anima sed qui fecit omnem animam. quo solo illustrata anima fit beata si eius gratie non sit ingrata: nullomodo poterit pervenire. Verum ista misteria doctrine que sunt antiquis pendenda: que sequuntur ostendent. fatetur interim vir iste doctissimus. animam mundi ac partes eius esse veros deos. Unde intelligitur totam eius theologiam eam ipsam scilicet naturalem cui plurimum tribuit: usque ad anime rationalis naturam se extendere potuisse. De naturali enim paucissima preloquitur in libro isto: in quo videbimus utrumque per interpretaciones phisilogicas ad hanc naturalem possit referre civilem quare de diis selectis ultimam scripsit. Quod si potuerit: tota naturalis erit. Et quod opus erat. ab ea civile tanta cura distinctio abijungere. Si autem recto discernime separata est. quando nec ista vera est que illi naturalis placet: premit enim usque ad animam non usque ad verum deum qui fecit et animam: quanto est abiectionis et falsior ista civilis que maxime circa corpus occupata est natura: sic ipse interpretaciones eius ex quibus quedam necessaria memorare me oportet: tanta ab ipsis exquisita enucleate diligentia demonstrabunt. **Ca. vi.**

Dicit ergo idem varro adhuc de naturali theologia preloquens. deus se arbitrari esse animam mundi que greci vocant kosmon. et hunc ipsum mundum esse deum: sicut hominem sapientem cum sit ex corpore et animo. tamen ab animo dici sapientem: ita mundum deum dici ab animo. cum sit ex animo et corpore. Hoc videtur quoque modo vnum ostendi deum: sicut ut plures etiam introducat adiungit mundum dividi in duas partes celum et terram: et celum bifarium in ethera et aera. terram vero in aquam et humum: e quibus

summū esse ethera. secundum aerā. ter-
cum ex aqua. infimā terrā: quas om̄s
ptes quatuor. animarū esse plenas. in
ethere. et aere immortalium. in aqua et
terra mortalium: a summo autē circui-
tu celi usq; ad circulum lune. ether eas
animas esse astra ac stellas. eos cele-
stes deos non modo intelligi esse sed
etiā videri: inter lunę vero girū. et nim-
borū. ac ventorū cacumia aerias esse a-
nimas. h̄ eas animo nō oculis videri:
et vocari heroes. et lares. et gemos. **Hec**
est videlicet. et breuiter in ista p̄locucōe
pposita theologia naturalis que non
huic tm̄ sed multis philosophis pla-
cuit: de qua tunc diligentius differen-
dum est cum de ciuili quātū ad deos se-
lectos atinet. opitulante deo vero qđ

Restāt implere. **Ca. vii.**
Anus igitur a quo sumit exor-
dium: quero quoniam sit. **Respondetur.**
Mundus est. Breuis hęc plane ē. atq;
qđ apta responsio. Cur ergo ad eum
dicuntur rerum initia p̄tine: fines vero
ad alterū quem terminuz vocant: Nā
pp̄ter initia. et fines duobus istis dijs
duos menses phibent dedicatos. p̄ter
illos decē q̄b; usq; ad decēbrē caput ē
martius: ianuarū iano: februarū ter-
mino. Ideo terminalia eodem mense
februario celebrari dicunt: cū sit sacrū
purgatorius quod vocant februz: vñ
de mensis nomen accepit. Nunquid
ergo ad munduz qui ianus est. initia
rerum p̄tinent. et fines nō p̄tinent: ut
alter illis deus p̄ficetur: Nōne omnia
que in hoc mundo fieri dicūt: in hoc eti-
am mundo terminari fatentur: Que
ē ista vaitas. i ope illi daē p̄tate dimi-
diā: i simlacro faciē duplā: Nōne istū
bifrotē multo elegātius interpretaren-
tur. si eūdē. et ianum. et terminū dicēt.
atq; initis vnā faciē. simib; alterā da-
rēt: qm̄ qui opatur vtrūq; debet intē-
dere: In om̄i enī motu agnicōis sue qđ

nō respicit initiū: nō p̄spicit finē. Vñ
necesse est a memoria respiciente p̄spici-
ens connectatur intentio. **Nam cū**
excideit quod ceperit: quō finiat non
inueniet. Qđ si vitā beatā in hoc mūdo
inchoare putarēt extra mundū p̄fici.
et ideo iano id est mūdo solā initiorū
tribuerēt p̄tate: p̄fecto ei p̄ponerent
terminū. eūq; ab dijs selectis nō alie-
narent: quāq; etiā nūc in istis duob;
dijs cū initia rerum tp̄aliuz. finesq; tra-
ctātur termino dari debuit plus bono-
ris. Maior enī leticia est: cū res q̄q; p̄-
ficatur. Sollicitudinif autē plena sunt
cepta donec p̄ducantur ad finē: quē qđ
aliqđ incipit maxime appetit. intēdit.
expectat. exoptat: nec de re inchoata

Simlā terminetur exultat. **Ca. viij.**
Sed iam bifrotis simlācri interp̄-
taco p̄feratur. **Duas eū facies añā re-**
tro habē dicūt qđ hiatus n̄r cū os api-
mus mūdo filis videatur vñ et palatū
greci vranon appellāt. Et nōnulli in-
quit poete latine celū vocauerūt pala-
tū: a quo hiatus oris. et foris esse aditus
ad cētes vsus: et introitus ad fauces
Ecce quo p̄ductus est mūdus p̄pter
palati nostri vocabulū: vel grecum vel
poeticū. Quid autē hoc ad aiām: quid
ad vitā eternāe: Propter solas saluas
colatur hic deus: qđ p̄tīm glunēdis-
partū spuendis sub celo. partū pala-
tū utraq; panditur ianua. Quid ē por-
ro absurdius. qđ i ip̄o mūdo nō inueni-
re duas ianuas ex adūsō fitas. p̄ q̄s
vel admittat ad se aliqđ intro. vel e-
mittat a se foras: et de n̄ro ore et gut-
ture quoz similitudinē mūdus nō ha-
bet. velle mundi simlācrum componē
iano p̄pter solum palatum cuius simi-
litudinē ianus nō habet: Cūvero euz
faciunt quadrifrontem. et ianum ge-
minum appellant ad quatuor mundi
ptes hoc interpretatur: qđ aliqđ expe-
ctet mūdus foras. sic p̄ om̄es facies

ianus. Deinde si ianus est mundus et mundus quatuor partibus constat: falsum est simulacrum iam bifrontis. Aut si propterea verum est quod etiam nomine orientis et occidentis totus solet mundus intelligi: nunquid cum duas partes alias nominamus septentrionis et austeri sicut illum quadrifrontem dicunt geminum ianum ita quisquam geminum dicitur est mundum? Non habent omnino unde quatuor ianuas que intrantibus et exeuntibus pateant interpretentur ad mundi similitudinem sicut de bifronti quod dicerent saltem in ore hominis inueniunt: nisi neptunus forte subueniat et porrigat pisces. Cui propter huiusmodi oris et gutturis. etiam dextera et sinistra fauces patent. Et tamen hanc vanitatem per totas ianuas nulla effugit anima: nisi qui audit veritatem dicentem. Ego sum ianua.

Touem autem qui etiam iupiter. **C**a. ix. ter dicitur: que velint intelligi. exponant. Deus est inquit habens potestatem causarum: quibus aliquid fit in mundo. Hoc quod magnum fit: nobilissimum. **B**erghij versus ille testatur. Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Sed cur et ipse ianua? Hoc nobis vir ille acutissimus doctissimusque respondeat. Quoniam penes ianum inquit sunt prima: penes iouem summa. Merito ergo rex omnium iupiter habetur. Prima enim vincuntur a summis: quod licet prima precedunt tempore summa superant dignitate. Sed recte hoc dicitur. si factorum prima discernentur et summa: sic initium facti est per se summi peruenire. initium facti. inceptio discendi: summi. perceptio doctrine: ac sic in omnibus prima sunt initia: summique sunt fines. Sed iam hoc negotium inter ianum terminumque discussum est. Cause autem que dantur ioui efficiencia sunt non effecta: neque villo modo fieri potest ut vel tempore perueniantur a factis: initiumque factorum. Semper enim

pro est res que facit: quod illa que fit. Quia propter si ad ianum pertinent initia factorum: non ideo priora sunt efficientibus causis quas ioui tribuunt. Sicut enim nichil fit. ita nichil inchoatur ut fiat: quod non faciens causa precesserit. Hinc sane deum penes quem sunt omnes cause factarum omnium naturarum. naturaliumque rerum. si iouem populi appellat. et tantis contumeliis tanque scelestis crimina combuscunt: deteriore sacrilegio sese obstrigunt quam si per se nullum putaret deum. Unde satius esset. eis alium aliquem iouis nomine nuncupare. dignum turpibus et flagitiosis honoribus supposito vano figmento. quod potius blasphemaret sicut saturno dicitur suppositus lapis quem per filio deuoraret: quam istum deum dicere. et tonantem et adulterantem. et totum mundum regentem. et per totam supra diffluentem et naturarum omnium naturaliumque rerum causas summam habentem. et suas causas bonas non habentem. Deinde quero quem iam locum inter deos huic ioui tribuat si ianus est mundus. Deos enim veros animam mundi ac partes eius iste definiunt: ac per hoc quicquid hoc non est. non est utique secundum istos verus deus. Num igitur dicitur sunt iouem animas mundi: ut ianus sit corpus eius. id est iste visibilis mundus? Hoc si dicitur: non erit quemadmodum ianum deus dicant. quoniam mundi corpus non est deus. vel secundum ipsos: sed anima mundi ac partes eius. Unde apertissime iocundus dicit deum se arbitrari esse animas mundi. et hunc ipsum mundum esse deum: sicut hominem sapientem cum sit ex animo et corpore tamen ex animo dicitur sapientem ita mundum deum dici ab animo: cum sit ex animo et corpore. Volum itaque mundi corpus non est deus: sed anima sola eius aut simul corpus et animus: ita tamen ut non sit a corpore sed ab animo deus. Si ergo ianus est mundus.

et deus est ianus: nunquit ioues ut deus esse possit aliquam pte iam esse dicturi sunt. Magis enim ioui vniuersi solent tribue unde e illud: iouis oia plena. Ergo iouem vt deus sit. et maxime vt rex deoz. non aliu possunt existima e qm mudi: ut dijs ceteris secundum istos suis pibz regnet. In hanc sententia. etia quosdam vsus valerij sorani exponit idem varro. in eo libro que seorsuz ab istis de cultu deoz script: qui vsus hii sunt. Jupiter omnipotes regu reruqz deuqz. Progeitor genitrixqz deum deus vnus et omnis. Exponuntur autē eode libro ita vt eum mare existimaret qui semē emitteret. femina q acciperet: iouēqz esse munduz et eum omnia semina ex se emittre. et in se recipe. Qua causa inquit scripsit soranus iupiter p gemitō: genitrixqz nec minus cū causa vni. et omnia idez esse. Mūdu enim vnus: et i eo vno oia sunt. **Ca. x.**

Quoniam ergo ianus mundus fit. et iupiter mundus fit. vnusqz fit mundus: quare duo dii sunt ianus et iupiter. Quare seorsum habent tepla seorsu aras: diuisa sacra. dissimilia simulcras. Si ppter ea q alia vis est p mordia. alia causaz. et illa iam. illa iouis nomē accepit: nūqt si vnus hō in diuersis rebz duas habeat ptates. a duas artes q singulaz diuersa vis est. ideo duo iudices aut duo dicuntur artifices. Sic ergo et vnus deus cū ipse habeat ptatem p mordia. ipse car: num ppter hoc illum duos deos esse necesse est putari. quia p mordia. causeqz res due sunt. Qd si hoc iustuz putant: etiā ipsū iouē tot deos esse dicāt. quocquot ei cognomina ppter multas potestates de derūt: qm res omnes ex quibz illa cognomina sūt adhibita multe atqz diuise sunt: ex qb pauca memoro **Ca. xi.**

Querūt eū victorē. inuictū. opitulū. impulsorē. statorē. centipedem. supinalem. tigilluz. alimū. rummū. et alia q psequi lōgū est. Hec autē cognomina impo fuerūt vni deo. ppter causas ptateqz diuersas: non tamen ppter tot res etiam tot deos esse coegerunt. Quod omnia vinceret. a nemine vinceretur. q opem indigentibus ferret: q haberet impelledi. statuendi. stabiliendi. resupinandi potestates: q tāqz tigillus mundum tineret ac sustineret. q aleret omnia. q ruma id est māma aleret animalia. In hiijs vt adūtimus quedam magna sunt que dā exigua: et tamen vnus vtraqz facere phibetur. Puto inter se p quoque ra esse causas rerum atqz primordia. ppter quas res vnum mundū duos deos esse voluerunt. iouem atqz ianū qz continē mundū. et mammā dare animalibz: nec tam ppter hoc opa duo tam longe inter se vi et dignitate diuisa duo dii esse compulsi sunt: sed vnus iupiter ppter illud tigillus propter hoc ruminus: appellatus est. Nolo dicē. q animalibus mammam prebere sugentibus magis iunonem potuit dicere. q iouem: presertim cum esset etiā diua rumia q in hoc opus adiutorū illi famlatiue pbēt. Cogito enim posse rēpōde i n p az iunonē nichil aliud eē q iouē scdm illos valerij sorani vsus ubi deim ē: iupit oipotēs regū rū qz deuqz p geitor genitrixqz deū. Quare ergo deus ē et ruminus: cū diligenti fortasse querētibz. eē ipse inueiat etiā illa rumias. Si enī maiestati deorum recē videbat indignū ut i vna spica alter ad curā geiculi. alter ad folliculi ptinet: quāto ē indignius vnā rē in hā id ē ut māmis alāt aialia duozū deoz ptate curari. qru fit vnus iupit rex ipse cūctor. et hoc agat ut nō saltē cū iuge sua sicut cū ignobili nescio q

rumina. nisi quia ipse est etiam ipsa ru-
mina ruminus fortasse p sugentibus
maribus rumina p femis. Dicerent quip-
pe noluisse illos ioui femininum nome-
imponere. nisi in illis sibi progemito-
gematrix qd diceretur: et inter eius alia
a cognomina legem qd etiam pecunia
vocaretur: qua dea inter illos munus-
cularios inuenimus. et in quarto libro
comemorauimus. Sed cum et mares
et femine habeant pecuniam: cur non
et pecunia et pecunius appellatus sit si-
cuti rumina et ruminus ipsi viderint.

Quam vero eleganter **Ca. xij.**
ter ratione huius nominis red-
diderit: et pecunia inquit vocatur. qd
eius sunt omnia. Magna ratione di-
uini nominis. imo vero ille cuius sunt omnia
vilissime et contumeliosissime pecunia
nuncupatur. Ad omnia enim que ce-
lo et terra continentur quod est pecunia in
omnibus omnino rebus: que ab hominibus
nomine pecunie possidentur. Sed mirum
hoc auaricia ioui nome imponit:
ut quisquis amat pecuniam. non quemli-
bet deum s; ipsum regem omnium sibi
amare videatur. Longe autem aliud
esset: si diuitie vocaretur aliud namque
sunt diuitie: aliud pecunia. Nam dicimus
diuites. sapientes. iustos. bonos: quibus
pecunia vel nulla. vel parua est. Magis
enim sunt virtutibus diuites: p quas eis
etiam in ipsis corporalium reru necessitati-
bus satis est quod adest: pauperes ve-
ro auaros semper inhiantes et egentes.
Qualiter enim magnas pecunias ha-
bere possunt: s; in earum quantacumque
abundantia non egere non possunt. Et deus
ipsum verum recte dicimus diuitem: non
tamen pecunia: s; omnipotentia. Dicuntur
itaque et diuites pecuniosi: sed interius
egentes. si cupidi. Item dicuntur paupe-
res pecunia carentes. s; interius diui-
tes: si sapientes. Qualis ergo ista the-
ologia debet esse sapienti: vbi rex deorum

eius rei nome accepit quam neco sapiens
concupiuit. Quanto enim facilius si ali-
quid hac doctrina quod ad vitam p-
tineret eternam salubriter disceretur.
deus mundi rector. non ab eis pecunia
sed sapientia vocaretur: cuius amor
purgat a sordibus auaricie. hoc est ab
amore pecunie. **Ca. xij.**

Sed quid de hoc ioue plura ad-
que fortasse ceteri referendi sunt. ut ma-
gis remaneat deorum opio pluriorum: cum
hic ipse sit omnes. siue quando partes
eius vel potestates eius existimantur
siue cum vis anime quam putant p-
cuncta diffusam. ex partibus molis huius
in quas visibilis mundus iste consur-
git a multiplici administratione natu-
re quasi plurium deorum nomina accepit.
Quid est enim a saturnus. vnus magis
de principibus deus. penes quem sacro-
num omnium dominatus est. Nonne ex-
positio vsuum illorum valerij sorani sic
se habet. iouem esse mundum: et eum omnia
semina ex se emittere et in se recipere.
Ipse est igitur: penes quem rationum
omnium dominatus est. Quid est gemi-
us. Deus inquit qui ipse positus est ac vim
habet omni rerum gignendarum. Quibus
alium hanc vim habere credunt quam mu-
ndum: cui dictum est iupiter progemitor
gematrixque. Et cum alio loco gemum dic-
esse vnus cuiusque animum rationalem.
et ideo esse singulos singulorum talem
autem mundi animum deum esse: ad hoc
idem vti que reuocat. ut tanquam vnus alius
genus ipse mundi animus esse creda-
tur. Sic est igitur que appellat iouem:
nam si omnis genius deus. et omnis
viri animus genius. sequitur vt sit omnis
viri animus deus. quod et ipsos abhorre-
absurditas ipsa compellit: restat vt eum
singulariter et excellenter dicat deum ge-
num. quem dicunt mundi animum: ac p-
hoc iouem. **Ca. xij.**

Mercurius vero et mars. quomodo

referrent ad aliquas ptes mudi et o-
pera dei que sunt in elementis no inue-
nerunt: et ideo eos saltē operibz hoi-
num iposuerūt. sermocionādi et belli
gerandi ad ministros. Quoz mer-
curius. si sermōis etiam deoz potesta-
tem gerit ipse quoq; regi deoz domi-
natur: si scdm eius arbitriū iupiter. lo-
q̄tur: a loquēdi ab illo accipit faculta-
tem: quod vtiq; absurdum ē. Si autē
illi hūam tm sermōis potestas tribu-
ta perhibetur: non est credibile ad la-
ctandos mamma nō solum pueros s; et
etiā pecora vnde ruminus cognomi-
natus ē iouē descendē voluisse. et cu-
ram nostri sermōis qua pecoribz an-
tecellimus ad se p̄tinē noluisse: ac per
hoc idem ipse est iouis atq; mercuri?
¶ Si si sermo ipse dicitur esse mercurius
sicut ea que de illo interpretatur ostē-
dunt: nam ideo mercurius quasi me-
dius currens dicitur appellatus. q; ser-
mo currat inter homines medius: ideo
hermes grece quod sermo vel interp̄-
tacō que ad sermōem vtiq; p̄tinet her-
memia dicitur: ideo a mercibz p̄cesse.
quia inter vendentes et ementes sermo
fit medius alas eius in capite et pedi-
bus significat volucrē ferri p̄ aera ser-
monē nunciū dem. quomā p̄ sermo-
nem omnia cogitata enunciantur: si
ergo mercurius ipse sermo est. etiā ip-
sis ostentibus deus nō est: s; cū sibi de-
os faciūt eos qui demones sūt: immū-
dis supplicando spiritibz possidentur
ab eis qui non dii s; demones sūt. Itē
quia nec marti aliq̄d elementū vel p̄te
mundi inueniē potuerūt vbi agēt ope-
ra qualiacūq; nature. deum belli esse
dixerunt: qd̄ opus est hoīm et optabi-
lius non est. Si ergo p̄cez p̄petuam
felicitas daret: mars qd̄ agēt nō has-
beret. Si autē ipsuz bellum est mars
sicut sermo mercurius: vtiā q̄ manife-
stum est q; non sit deus: tam nō sit et
bellum quod vel falsi vocetur deus.

Dhi forte illi stelle sūt. **Ca. xv.**
hij dii: quas eoz appellauē noi-
bus. Na stellā quādam vocat mercuriū
quādam itidē martē: s; ibi ē illa quā vo-
cat iouē. Et tñ eis mūdus ē iouis. Ibi
ē quā vocat saturnū: et tñ ei dāt nō p̄-
uā substantiam. oīm videlicet semmū
Ibi est illa omnū clarissima que ab
eis appellatur venus: et tñ eandem ve-
nerē eē etiam lunam volunt: q; ius de
illo fulgentissimo sidere apud eos tā
q; de malo aureo iuno venusq; ote dāt
Luciferum enī quidam veneris. q; daz
dicunt esse iunomīs: s; vt solet venus
vincit. Nam multo plures eam stellā
veneri tribuūt: ita vt vix eoz quisq;
reperiat. qui aliud opinetur. Quis
autē nō rideat. cū regē oīm iouē dicat:
q; stella eius ab stella venis tāta vici-
tate claret. Tāto enī eē debuit cete-
ris illa fulgē cor: q̄nto ē ipse potē cor.
Rūdet ideo sic videi: q; illa q; putatur
obscurior. superior ē at; a tris lōge re-
mo cor. Si ergo superior locū maior
digtas meruit: q; re tacurnus ibi ē. io-
ue superior. An vaitas fable q; regē io-
uē fac nō potuit usq; ad sidera pueni-
re: et q; nō valuit saturnus in ignosus
o neq; in capitolio. saltē obtinē ē p̄mis-
sus in celo. Quae autē ianus nō accepit
aliquā stellā. Si p̄ptea q; mūdus ē et
oēs in illa sūt: et iouis mūdus ē. et ha-
bet tñ. An iste eam suā posuit vt potuit
it: et p̄ vna stella quā nō habet in si-
dera. tot facies accepit in tris. Deinde si
p̄pter solas stellas mercuriū et martē
ptes mudi putat vt eos deos h̄re pos-
sint q; vtiq; sermo et bellū nō sūt p̄tel mū-
di s; actus hoīm: cur ariet. et th auro.
et cācro et scorpiōi. cetisq; h̄mōi q; ce-
lestia siḡnūant. et stellis nō singlis s;
singla pluibz stat. superiusq; istis in sū-
mo celo p̄hibet collocata. ubi stanoe
motus inerrabilē meatū sideribz pre-
bet. nullas aras. nulla sacra: nulla te-
pla fecerunt: nec deos non dico inter

hos selectos. sed ne inter illos quidē
quasi plebeios habuerūt. ¶ **Ca. xvi.**

Hollmem quamuis diuinatorē
et medicū volūt. tñ vt in aliqua
pte mundi statuēt. ipsum etiā solem
esse dixerūt: dianāq; germanā; eius
similiter lunam. et viāz presidē. vnde
et ygmē volūt q; via nichil pariat:
et ideo ambos sagittas habere. q; ip
sa duo sidera de celo radios terras vs
q; pertēdant. Vulcanū volūt ignem
mundi. neptunū; aquas mundi: ditē;
patrem hoc est oceanū. terrenam a mō
simam ptem mundi. Liberū; a cererē
pponunt semimib; vel illū masculinis
illam feminis: vel illum liquori illā ve
ro ariditati feminū. Et hoc vtiq; totū
refertur ad mundum id est ad iouem
qui p;pterea dictus est p;geitor; gemi
trixq; q; omnia semina ex se emitteret
et in se reciperet: quādoquidē etiā ma
trē magnam eandem cererē volūt.
quam nichil aliud dicunt esse. q; ter
ram eamq; phibent a iunonē. et ideo
ei secundas causas rerum tribuūt: cū
tamen iouē sit dictum p;geitor; gemi
trixq; deum. quia secundum eos totus
ipē mundus est iouis. Omeruā etiā q;
eaz; humanis artib; p;posuerunt nec
muenerunt vel stellam vbi eā ponerēt
eandem vel summū etherā vel etiam lu
nam esse dixerunt. Vt am quoq; ip
sam p;pterea deaz; maximam putauē
rūt q; ipsa sit terra: quamuis ignē mū
di leuiorez qui pertinet ad vsus homi
num faciles. non violētiorem qualis
vulcani est. ei deputandum esse credi
derunt. Ac per hoc omēs istos selectos
deos hunc eē mūdū volūt. in q;busdā
ptes eius in q;busdā uniuersū: unuer
sū sicut iouē. ptes eius ut genuū. ut ma
trem magnam. ut solem. ut lunā; vel
potius apollinem. et dianam: et aliqñ
de vnum deum res plures. aliqñ vnā;
rem deos plures faciūt. Nam vnus de

us res plures: sic ipse iupiter. Et mū
dus enim totus iupiter. et solum celū
iupiter: et sola stella iupiter habetur.
et dicitur. Itemq; uno secundaz; cāz;
domia: et uno aer. et uno terra: et siue
nerez vinceret uno stella. Similiter
mimerua summus ether: et mimerua ea
dem luna: quā; esse in etheris infimo
limite existimant. Vnam vero rem de
os plures ita faciunt: et ianus ē mun
dus. a iupiter: sicut a iuno est terra. et
mater magna a ceres. ¶ **Ca. xvij**

Et sicut hec que exempli gratia
commemorauit a cetera nō ex
plicat s; potius implicat: sicut impe
tus errabunde opinionis impulerit.
ita huc atq; illuc. hinc atq; illuc in fi
liunt a resiliunt. vt ipse varro de omi
bus dubitāē q; aliquid affirmāē ma
luerit. Nam trium extremoz; primū
de dijs ceteris. cum absolutis libru;
in altero de dijs incertis dicē ingres
sus ait. Cū in hoc libello dubias de dijs
opinionēs posuerō: reprehendi non
debeo. Qui enī putabit in dicari oport
ere a posse: cum audierit faciet ipse.
Ego citius p;duci possū. ut in pmo
libro que dixi in dubitacōne reuocē:
q; in hoc quem scribam. omnia vt ad
aliquam dirigam summā. Ita nō so
lum istuz; de dijs incertis: s; etiā illum
de certis fecit incertum. In tercio por
ro isto de dijs selectis. postea q; pre
locutus ē. quod ex naturali theologia
preloquendum putauit: ingressurus
huius ciuilis theologie vanitates et
insanias mendaces. ubi cum nō solu;
non ducebat veritas reruz; s; etiā ma
ioz; premebat auctoritas: de dijs in q;te
populi romam publicis quib; edes
dedicauerunt eosq; pluribus signis
ornatus notauerunt. in hoc libro scri
bam: s; vt xenophanes colophonius
scribit: quid putem. nō quid cōtēdā;
ponam. Homini est enī hec opimari:

dei scie. rerum igitur non comprehensa-
rum. nec firmissime creditar. s; opia-
tar. et dubitandar sermonem tre-
pidus pollicetur: dicturus ea que ab
hominibus instituta sunt. Neq; enim
sic sciebat esse mundu. esse celu. et ter-
ram celum sideribus fulgidu terram
semimib; fertile. atq; huiusmodi cetera
sic hanc totam mole; atq; naturaz vi-
quadam inuisibili ac ipoten regi ad-
ministrari certa animi stabilitate cre-
debat: ita poterat affirmare de iano qd
mundus ipse esset. aut de saturno iue-
nire quomodo iouis pater esset et
iouu regnanti subditus factus esset.

Det cetera talia. ¶ Ca. xvij.
De quibus credibilior red dicitur
raco cu perhibentur homines fuisse. et
vnicuiq; eoz ab hns qui eos adula-
do deos esse voluerunt. ex eoz inge-
mo. moribus. actibus. casibus. sacra
et solemia instituta: atq; hec paulatim
p animas hominu demonum similes
et ludicraz reru auidas irrependo
longe lateq; vulgata: ornantib; ea
mendacijs potat; et ad ea fallacib;
spiritibus seducenribus. Facilius eni
fieri potuit vt iuuenis impius vel ab
impio patre interfici metuens. et au-
dus regni patre pellat regno qd ad
qd iste interpretatur. ideo saturnu pa-
trem a ioue filio superatu: qd an e cau-
sa que ptinet ad iouem: qd semē quod
ptinet ad saturnu. Si eni hoc ita eet
nunq; saturnus prior fuis;: nec pater
iouis esset. Semper enim semē causa
precedit: nec vnq; generatus ex semi-
ne. Sed cu conatur vanissimas fabu-
las siue hominu res gestas. velut na-
turalibus interpretaoib; honoraē: etiā
hoies acutissimi tatas patiuntur angu-
stias: vt eoz quoq; vanitate dolo co-
gamur. ¶ Ca. xix

Saturnu inquit dixerunt. q nata
ex eo essent solitu deuoraē. qd eo semi-
na vnde nascuntur rediret: et q illi p

ioue gleba obiecta est deuoranda. si-
gnificat inquit manib; humanis ob-
ruu ceptas serendo fruges: antequā
utilitas arandi esset inuenta. Saturnus
ergo dici debuit ipsa terra: nō se-
mina. Tpa eni quodamō deuorat que
genuerit: cu ex ea nata semina in eaz
rursus recipienda redierint. Et qd p
ioue accepisse dicitur glebam: quid
hoc ad id valet quod maib; hoim se-
men gleba cooptū est. Nūquid ideo
nō e vt cetera deuoratu: qd gleba co-
optū ē. Ita eni hoc dcm ē quasi qui
glebā opposuit semē abstulerit: sicut
saturno phibent oblata gleba abla-
tu iouē: ac nō potius gleba semē apie-
do. fecerit illud diligētius deuorari. Deim
de isto modo semē ē iupiter: nō semis
cā qd paulo an dicebatur. S; qd faci-
ant hoies: qd cu res stultas interpreta-
tur. nō inueniūt qd sapiēter dicatur.
Falcē habet inqt: ppter agriculturaz.
Certe illo regnante nō du; erat agri-
cultura. et ideo ppora eius tpa phibē.
sic idē ipse fabellas interpreta: qd pmi-
hoies ex hns viuēbāt semib; q tra spō-
te gignebat. An falcē sceptro pdito
accepit: ut qd pmiss; pib; rex fuat oco-
sus. filio regnante fiet oparius labori-
osus. Deide ideo dic a qbusdā pueros
ci solitos imolari. sic a pennis africanis
et a qbusdā etiā maiores. sicut a gal-
lis: qd oim semmū optimū ē genus hu-
manū. De hac crudelissima vaitate:
quid opus est plura dicere. Hoc po-
tius aduertamus at; teneamus. has
interpretaoēs nō referri ad deuz verū.
vniā in corp eaz mcomutabileq; natu-
rā a qvita in eternuz beata poscēda ē:
s; eaz esse fines in reb; corpali; tē-
poralib; mutabilibus at; mortalibus.
Quod celu inqt ptes saturnus castraf-
se in fabulis d; hoc significat penes
saturnu. nō penes celu semē eē dmiu:
ac ppter ea qntū intelligi datur: qui-
a nichil in celo de semimibus nascatur.

Sed ecce saturnus si celi est filius: iouis est filius. Celum enim esse iouē: innumerabiliter et diligēter affirmant. Ita ista q̄ a veritate nō veniūt: plerūq; et nullo impellente. seipsa subuertunt. Chronon appellatum dicit. qđ greco vocabulo significat temporis spaciū: sine quo semen inquit non potest esse secundum. De ca alia de saturno multa dicuntur: et ad semē omnia referunt. Sed saltē saturnus semimib; cū tāta ista potestate sufficeret. Quid ad hęc dii alij requiruntur: maxime liber et libera id est ceres. De quib; rursus qđ ad semē atinet tāta dicit: quasi de saturno nichil dixerit. ¶ Ca. xx.

Tel cereis autē sacris p̄dicantur illa eleusina q̄ apud athemēses nobilissima fuerit: de quib; iste nichil interpretatur. nisi qđ atinet ad frumentū qđ ceres inuenit. et ad p̄sp̄mā quā rapiente orco p̄didit: et hanc ipsam dicit significare fecunditatē seminū: q̄ cū de fuiss; qđā tempore. eadēq; sterilitate terra meret. exortam esse opinionē. q̄ filiam cereis. id ē ipsa; fecunditate; q̄ a p̄sp̄endo p̄sp̄mā dca esset orcus abstulerat. et apđ inferos detinuerat: q̄ res cū fuiss; luctu publico celebrata. quā rursus eadem redijt fecunditas p̄serp̄ma reddita exortā esse leticia;: et ex hoc solemnia constituta. Dicit deim; de multa in mysterijs eius tradi: q̄ nisi ad frugū inuencōnē non pertineant.

Amxero liberi sacra. ¶ Ca. xxi. quē liq̄dis semib; ac p̄ hoc nō soluz liquorib; fructuuz. quoz quodamō primatum vinū tenet. verum etiam semimib; animalū p̄fecerūt. ad quantā turpitudinē puenerunt piget quide; dicere p̄pter simom̄is lōgitudinē: sed p̄pter istoꝝ superbam habitudinē nō piget. Inter cetera q̄ p̄mittere qm̄ multa sunt cogoz. in italie competis q̄dam dicit sacra liberi celebrata cū tā-

ta licentia turpitudinis: ut in eius honorem pudenda virilia colētur. nō saltē aliquantū verecūdiore secreto. s; in p̄patulo exultate nequicia. Nā hoc turpe membrū p̄ liberi dies festos cū honore magno p̄ostellis impositū p̄ us rure in competis: et vsq; in vrbe p̄steauctabatur. In opido autē lauino. vnus libero totus mensis tribuebatur cuius diebus om̄s v̄bis flagitiosissimis vterentur. donec illud membrū p̄forūm trasuētū esset: atq; in loco suo quiescēt. Cui membro in honesto matrem familias honestissimā palā coronā necē erat iponē. Sic videl; liber deus placidus fuerat puentib; seminū: sic ab agris fascino repellēda ut matrona facē cogētur in publico: quod nec meretrix si matrone spectarent p̄mitti debuit in theatro. Propter hęc saturnus solus creditus nō ē sufficere posse semib; ut occasiōes m̄multiplicādoꝝ deoz imūda aia r̄piret: et ab vnouero deo meito imūdicie d̄stituta. ac p̄ multos falsos auuiditate maioris immundicie p̄stituta. ista sacrilegia sacra nominaēt: selesq; spurcoꝝ demonū turbis diuoladā polluendāq; preberet. ¶ Ca. xxij.

Amxiq; habeat salacia; neptunus vxorē: quā inferiorem aquā maris ēē dixerunt. ut qđ illi a diueta ē a v̄milia: nisi vt sine vlla causa necessarioꝝ sacroꝝ sola libidine anime p̄stituta multiplicaretur inuitacō demonioꝝ. S; p̄feratur interpretacō preclara. et theologie q̄ nos ab ista reprehensione reddita racōne compescat. Vemilia inquit vnda est que ad litus venit. Salacia q̄ in saluz redit. Cur ergo deē fiūt due cum sit vna vnda que venit et redit. Nempe ipsa est excelsual in multa numina libido v̄sana. Quāuis enī aqua nō geminetur. que ita redit: huius tñ occasiōe v̄aitatis duob;

demonijs inuitans. amplius cōmāci
latur anima. q̄ it. nō redit. **Q**ueso te
varro. vel vos q̄ tā dō et oꝝ hominum
talia seꝑta legistis: et aliq̄d magnus
vos didicisse iactatis. **I**nterpramini
hoc. nolo dicere secūdu illā eternā in
cōmutabilem q̄ naturā q̄ solus ē deꝑ.
s̄ saltē secūdu aīaꝝ mūdi et ptes eius.
quos deos esse veros existimatis: p-
tem anime mūdi que mare pmeat. de
um vobis fecisse neptunū vt cūq̄z tole
rabilioris erroris ē. **I**ta ne vnda ad
litus veniens. et in salum rediēs due
sunt ptes mundi: aut due ptes anime
mūdi. **Q**uis vstrū ita desipiat. ut hoc
sapiat. **C**ur ergo vobis duas deas fe
cerunt: mihi quia p̄uū est a sapiētibꝝ
maioribꝝ vstris nō vt dñi plures vos
te gēnt: sed vt ea que istis vanitatibꝝ
et falsitātibꝝ gaudēt. plura vos de
monia possiderent. **C**ur autē illa sala
cia p hanc interpraconē inferiorē ma
ris ptem qua vir o erat sub dita perdi
dit. **N**anq̄z illam modo cū refluenteꝝ
fluctū esse phibētis: in superficie posu
istis. **A**n quia veniaz pelicē accepit:
irata suum maritū de sup̄mis maris ex

Deludit. **Ca. xxij.**
Emp̄vna est terra. quā plena
quidē videmus animalibꝝ suis. **S**e
runtñ ipsam magnū corpus in elemē
tis mundi q̄z in hīa ptem: cur eaz vo
lunt deas. **A**n quia fecūda est. **C**ur
ergo nō magis hoīes dñi sunt qui eaz
fecundiozem faciunt excolendo: s̄ cū
arant nō cū adorant. **S**ed ps anime
mundi inquit. q̄ p illaz pmeat deā fa
cit: quasi nō euidentior sit in homibꝝ
anīa q̄ vtrū sit nulla sit questō. **E**t tñ
lxies dñi nō hñtur: et qd ē grauter
dolēdu. hīs qui dñi nō sūt et q̄bꝝ ip̄si
meliores sunt colendis. et adorādis
mirabili et miserabili errore subdūt.
Et certe idē varro in eodē de dñis se
lectis libro tres ēē affirmat aīe gra

dūs in oī vniūsaq̄ natura: vñū q̄ oēs
ptes corpis q̄ viuūt trāsit. nō habet
sensū. s̄ tñ ad viuendū valitudinem.
Hanc vim in nro corpe pmanare di
cit in ossa vngues capillos: sic in mū
do arbores sine sensu alūtū. et crescūt
et mō quodā suo viuunt. **S**ecūm gra
dū aīe i quo sensus ē: hac vim puen
re in oculos. aures. naēs. os. tactū.
Terciū g dū aīe esse sūmū: q̄ vocatur
animus. i quo intelligētia p̄mmer: hoc
p̄ter hoīes oīs carē mortales. **H**ac
ptē aīe mūdi dicit deū: i nobis aut ge
nū vocari. **E**ssē aut i mūdo lapides ac
terra quā videmus. quo nō pmanat
sensus. vt ossa vt vngues dei: solē ve
ro. lunā. stellas q̄ sentimus q̄busq̄ ip
se sentit sensus ēē eius. **E**t h̄era poro
aīm eius vim q̄ pmanat in astra cā q̄
facē deos: et p eā qd i terrā pmanat
deā tellurē. **Q**d aut inde pmanat i ma
re atq̄ oceanū deū ēē neptunū. **S**ede
at ergo ad hāc quā theologiā natu
ralē putat q̄ vltū rē q̄scēdi cā ab hīs
ambagibꝝ atq̄ anfractibus fatiga
tus egressus ē. **S**edeat in quā: redeat
ad ciuilē. **H**ic eū adhuc teneo: tātisp
ago de hac. **N**ō dū dico si traꝝ lapides
nris sūt ossibꝝ et vnguibꝝ filēs: s̄ h̄ eos
intelligētia nō h̄re sic sensu carēt. **A**ut
si idcirco h̄re dicūt ossa et vngues nri
intelligētia q̄ hoīe sūt q̄ h̄ intelligētia
tā stultū ēē q̄ hos i mūdo deos dic: q̄
stultus q̄ i nob ossa et vngues hoīes dic
S̄ h̄c cū phis fortassis agēda sūt.
Nūc aut istū adhuc politici id ē ciu
ilē volo: sic enī p̄t. ut h̄c i illā naturā
lis theologie vltū libratē caput eri
gere paululū uoluisse videat: tñ ad
huc libruꝝ v̄sans se i illo v̄sari cogi
tāl. eū ēē inde r̄sp̄xeit. et hoc p̄tēa dix
rit: ne maioēs eius siue alie ciuitate
tellurē atq̄ neptunū iāiter coluisse cre
dāt. **S**̄ hoc dico. **P**ars aīmi mūdani
q̄ p trā pmeat sic vna ē trā: cur nō etiā

vna fecit dea quam dicit esse telluree
Quod si ita fecit: vbi erit orcus frater io
 uis atq; neptum quem ditempatrem
 vocant? **V**bi eius conuinx pserpina
 que secundum alia in eisdem libris pos
 tam opinionem. no terre fecunditas. sed
 ps inferior p hitetur? **Q**uod si dicunt ami
 mi mudam pte cu pmeat terre pte su
 perioze ditempatrem face deum. cu vero
 inferior pserpinam deam: tellus illa
 qd erit? **T**ercia enim totum quod ipa erat
 in duas istas ptes deosq; diuisu e. ut
 ipsa tercia que sit aut vbi sit inueniri
 no possit: nisi quis dicat simul istos de
 os orcum atq; pserpinam vnam deaz
 esse tellurem. et non esse iam tres: sed
 aut vnam aut duos: et tn tres dicunt.
 tres habentur. tres coluntur aris suis
 delubris suis. sacris simulacris. sacer
 dotibus suis: et per hoc etiam fallaci
 bus pstitutam animam constupratis
 demomb; suis. **A**d huc respondeatur
 qua pte terre pmeat ps mundam am
 mi: ut deum faciat tellumonem. **N**on in
 quit: sed vna eadēq; terra habet ge
 minam vim. masculinam q; feminam p
 ducat. et feminam q; recipiat atq; nutri
 at: inde a vi femine dcam esse tellurez
 a masculi tellumonem. **C**ur ergo ponti
 fices vt ipse indicat. additis q; alijs
 duob; quatuor dñs faciunt rem diui
 nam: telluri. tellumoni. altozi. rufozie
De tellure. et tellumone. iam dictum
 est. **A**ltozi quae? **Q**uod ex terra inqt
 aluntur omnia que nata sunt. **R**ufozie q
 res? **Q**uod rursus inquit cuncta eode
Dre uoluuntur. **C**a. xxm.
Eruit ergo vna tra ppter istaz
 quater gemina vim quatuor habere
 cognomina. no quatuor facere deos.
 sicut tot cognominib; vnus iupiter.
 et tot cognominib; vna iuno: in quib;
 omnib; vis multiplex esse dicitur ad
 vnum deum vel vnam deam ptnes: no
 multitudo cognominum. deoz etiam

multitudinem faciens. **S**ed pfecto sic
 aliquando etiam ipsas vilissimas feminas
 eaz quas libidine quesierunt teder
 pmetetq; turbaz: sic animam vilem fa
 ctam et immundis spiritib; pstituta. de
 os sibi multiplicae quib; cotamman
 da psternetur sicut plurimu licuit: sic
 aliquando piguit. **N**am et ipse var
 ro quasi de ipsa turba vrecudatus v
 nam deam vult esse tellurem. **E**andē
 inquit dicunt matrem magnam. **Q**uod
 timpanum habeat significari esse or
 bez terre: q; turres in capite opida: q;
 sedes fingatur circa eam. cum omnia
 moueantur ipsaz non moueri: q; gal
 los huic dee vt fuirent fecerunt signifi
 cari qui semine indigeant terram se q;
 oportere. in ea quippe omnia reperiri:
 q; se apud eaz iactat. precipitur inqt
 qui terram colunt ne sedeant: semper
 enim esse quod agant. **C**ymbaloz so
 mitus. ferramentoz iactadoz ac ma
 nuu. et eius rei crepitus in colendo a
 gro q; fit. significatur ideo ere q; ea an
 tiqui colebant ere. ante q; ferrum esset
 inuentum. **L**eonem inquit adiungunt
 solutu ac mansuetu: ut ostendant nul
 lum genus esse terre tam remotu ac
 vixementer ferum: qd no subigi co
 liquemiat. **D**einde adiungit et dicit
 tellure matrem. et nominib; plurib;
 et cognominib;: qd nominarut deos
 existimatos esse complures. **T**ellure
 inquit putant esse opem q; opere fi
 at melior: matrez q; plurima pariat:
 magnam q; abum pariat: pserpinam
 q; ex ea pserpant fruges: vsta q; ve
 stiatu herbis: sic alias deas inquit:
 non absurde ad hanc reuocat. **S**i er
 go vna dea est que quidem consulta
 veritate nec ipsa est: interim q; itur in
 multas? **V**nus sint ista multa nomi
 na: no tam dee multe q; nomia. **S**ed
 errantium maior auctoritas depmit:
 et eundem varrone post hac sententia

trepidare compellit. Adiungit enim
et dicit: cum quibus opinio maiorum
de his deabus quod plures eas putarunt
esse non pugnat. Quomodo non pugnat:
cum valde aliud sit vnam deam
nomina habere multa. aliud esse deas
multas. Sed potest inquit fieri ut eadem res
et vna sit: et in ea quaedam res sint plures.
Concedo. ut in vno homine esse res plu-
res: nunquid ideo et homines plures. Sic
in vna dea esse res plures: nunquid ideo
et deas plures. Verum sic volunt diui-
dant. ostent. multiplicent. replicent impli-
cent. Nec sunt telluris amaris magne pre-
clara misteria: unde omnia referuntur ad
mortalia semina: et exercenda agricul-
tura. Ita ne ad haec relata. et hunc finem
habentia tympanum. turrem. galli. iactio
insana membrorum. crepitus cymbalorum.
offitio leonum: vitam cuius pollicetur etiam
Itane propterea galli absasi hunc ma-
gne deae fuerunt ut significent quod semine
indigeat terram sequi oportere: quasi non
eos ipsa potius fructus semine faciat
indigere. Vtrum enim sequendo
hanc deam cum indigeat semen acqui-
runt: an potius sequendo hanc deam cum
habent semine amittunt. Hoc interpretari
est: an detestari. Nec attenditur quantum
maligni demones perualuerunt: quod nec
aliqua magna his sacris polliceri ausi
sunt: et tam crudelia exigere potuerunt.
Si dea terra non esset manus ei homines
operando inferrent ut semina consequerentur
per illam: non sibi seuiendo ut semina
perderet propter illam. Si dea non esset. ita
fecunda fiet manibus alienis: ut non cogit
hominem sterilem fieri manibus suis.
Iam quod in liberi sacris honesta matrona
pudenda virilia coronabat spectante
multitudine. ubi rubens et sudas si est
vlla frons in hominibus adstabat for-
tan et maritus: et quod in celebratione nu-
ptiarum. super priapum scapum noua nu-
pta sede iubebatur: longe contempti-

biliora atque leuora sunt pro ista tur-
pitudine crudelissima. vel crudelitate
turpissima. Ibi de monicis ritibus
sic uterque sexus illuditur: ut neuter suo
vulnere prematur. Ibi fascinatio ti-
metur agrorum: hic membrorum am-
putatio non timetur. Ibi sic de honesta-
tur noue nupte verecundia. ut non so-
lum fecunditas sed nec virginitas ad-
imatur: hic ita amputatur virilitas:
ut nec conuertatur in feminam. nec vir

E relinquitur.
Tattis ille non. Ca. xxv.
est commemoratus: nec eius ab isto
interpretatio requisita est. in cuius di-
lectionis memoriam gallus absandi-
tur: sed docti greci atque sapientes ne-
quaquam rationem tam sanctam precla-
ramque tacuerunt. Propter vernalem
quippe faciem terre que ceteris est te-
poribus pulchrior. porphyrus philo-
sophus nobilis attin flores significare
prohibuit: et ideo absasi: quia flos
decidit ante fructum. Non ergo ipsius
homines vel quasi hominem qui est vo-
catus attis. sed virilia eius flosi com-
parauerunt. Ipsa quippe illo viuente
deciderunt. Imo vero non deciderunt:
neque decerpta si plane discerpta sunt:
nec illo flore amisso quisquam postea
fructus sed potius sterilitas consecu-
ta est. Quod ergo ipse reliquus. et
quicquid remansit absaso. quod eo si-
gnificari dicitur quo refertur. Que in-
terpretatio inde profertur. An haec
frustra moliendo in nihilque inueniens
do persuadent illud potius esse crede-
dum: quod de homine castrato fama
iactauit. literisque mandatum est. Meli-
to hic aduersatus est varro noster: neque
hoc dicere voluit. Non enim homines doctissimi
mum latuit
Temque de mol. Ca. xxvi.
libus eidem matri magne contra omnes
virozum mulierumque verecundiam

consecratis. qui vsq; in hesternis diebus
 madidis capillis. facie dealbata. flu-
 entibus membris. in celsu femineo per
 plateas vicisq; carthaginis etiam a
 populis. vnde turpiter viuēt. exi-
 bāt nichil varro dicē voluit: nec uspi-
 am me legisse memini. Defecit inter-
 pretatio: erubuit ratio: oticiuit oratio. Vi-
 cit matris magne omnes deos filios
 non numinis magnitudo sed criminis:
 huic monstro. nec iam monstruositas
 operatur. Ille in simulacris habebat
 solā deo: imitatio: ista in sacris deo: me
 crudelitatem. Ille membra in lapidibus
 addita: hec in hominibus perditā. Hoc
 dedecus tot iouis ipsius et tanta stupor
 non vincunt. Ille inter femineas cor-
 ruptelas vno ganimede celum infa-
 mauit: ista tot mollibus perfessis publi-
 cis. et inquinauit terram: et celo fecit
 iniuriam. Saturnū fortasse possemus
 huic in isto genere turpissime crude-
 litatis siue ferre siue perferre. qui pa-
 trem castrasse prohibetur: sed in saturnia
 cris homines alienis manibus potius
 occidi: quam suis abscidi potuerunt. De-
 uorauit ille filios ut poete ferunt et phi-
 sici ex hoc interpretatur quod voluit:
 ut autem historia prodit necauit: sed quod
 ei per suos filios sacrificauerunt non
 recipere romani. At vero ista magna
 deorum mater etiam romanis templis
 castratos intulit. atque istam seuiam
 moremque suauit: crederet vires adiu-
 uare romanorum: execranda virilia viro-
 rum. Quid sunt ad hoc malum mercurij
 furta. veneris lasciuia. supra. ac turpi-
 tudines ceterorum. Que perferremus de
 libris: nisi quotidie cantarentur et sal-
 tarentur in theatris. Sed hec quod sunt
 ad tantum malum. cuius magnitudo
 magne matri tantummodo optebat perferri
 quod illa dicuntur a poetis esse ficta. quod
 si poete id etiam finxerint: quod ea sint
 dijs grata et accepta. Et ergo cane

rentur vel scriberentur. sit audacia vel pe-
 tulantia poetarum: ut vero diuinis rebus
 et honoribus. eisdem imperatoribus extorquerent
 tibus nummibus addentur. quid est nisi
 si crimine deorum imo vero festio demoni-
 orum et deceptio miserorum. Verum illud
 quod de abscisorum consecratio est. mater
 deum coli meruit. non poete finxerunt:
 sed horre magis quam canere maluerunt.
 Dijs ne dijs selectis quisquam consecra-
 dus est. ut post mortem viuat beate. quod
 bus consecratus ante mortem honeste
 non potest viuere: tam fecit superstitionibus
 subditus. et immundis demonibus obli-
 gatus. Sed hec omnia inquit referuntur
 ad mundum: videant ne potius ad
 immundum. Quid autem non potest referri
 ad mundum quod esse demonstratur
 in mundo. Nos autem ammu querimus
 quod vera religio est huius. non tamquam deus
 suus adoret mundum sed tanquam opus dei
 propter deum laudet mundum: et munda-
 nis sordibus expiatus. mundus pueri-
 at ad deum quod didit mundum. Istos
 vero deos selectos. videmus quidem
 clarius innotuisse quam ceteros: non tam-
 ut eorum illustrarentur merita. sed ne oc-
 cultarentur obprobria. Vnde magis e-
 os homines fuisse credibile est: sicut non
 solum poetice literarum etiam histori-
 ce tradiderunt. Nam quod Vergilius
 ait. primus ab ether exiit saturnus o-
 limpo. arma iouis fugiens et regnis ex-
 ul ademptis. et quod ad hanc rem pertinē-
 tia consequitur. totam de hoc home-
 rus pandit texens historiam: quam
 ennius in latinum venit eloquium. Vnde
 quia plurima posuerunt. qui contra hu-
 iusmodi errores ante nos vel greci
 mones vel latini scripserunt: non in eo
 michi placuit immorari. **Ca. xxvii**
Istas perhibeologias cum confide-
 ro quibus docti acuti homines ad
 res humanas conantur vitare res omnes:
 nichil video mihi ad temporalia terrenaque

opa naturamq; corpeam. vel etiã si in-
uisibile. tamẽ mutabile potuisse reuo-
cari: quod nullo modo est verus deus.
Hoc aut si saltẽ religioſitati congru-
is ſignificacomb; agẽtur eẽt quide;
dolendum. non hijs veruz deum annũ-
ciari atq; predicari: tamẽ aliquo mō
ferenduz tam feda ⁊ turpia. non fieri
nec uberi. **A**t nunc cum pro deo vero
quo ſola anima ſe inhabitante fit fe-
lix. nephas fit colere vt corpus aut
animam: quantum magis nepharium
eſt iſta ſic colere vt nec ſalutem nec
decus humanum corpus: aut anima
colentis obtineat. **Q**uãobrẽ ſi tem-
plo. ſacerdote. ſacrificio. qđ vero deo
debetur. colatur aliquod elementum
mundi. vel creatus aliquis ſpũs etiã
ſi nõ immundus ⁊ malus nõ ideo ma-
lum eſt quia illa mala ſũt quib; coli-
tur: ſ; quia illa talia ſunt. quibus ſol;
ille colendus ſit cui talis cultus ſer-
uitusq; debetur. **S**i aut ſtoliditate vel
monſtruoſitate ſimulacroꝝ. ſacrifi-
cũs homicidioꝝ. coronatione viriliũ
pudendoꝝ. mercede ſtuprozum. ſe-
ctiõne membroꝝ. abſciſione gemit-
alium. oſecracõne molliũ. feſtis impu-
roꝝ obſcenoꝝq; ludoz. vnũverũ
deuz. id eſt omnis anime cozpiſq; cre-
atore colẽ ſe quiſq; contẽdat: nõ ideo
peccat quia non eſt colendus quem
colit: ſ; quia colendum nõ vt colẽdus
eſt colit. **Q**ui vero ⁊ rebus talib; id eſt
turpibus ⁊ ſceleſtis ⁊ non deũverũ. id
eſt anime cozpiſq; factoz eſt. ſ; creaturã
quãuis nõ vicioſam colit. ſiue illa ſit
anima ſiue corpus. ſiue ania ſimul ⁊
corpus. bis peccat in deũ: qđ ⁊ p ipõ co-
lit qđ nõ eſt ipõ ⁊ talib; re; colit. qua-
lib; nec ipõ colẽdus eſt. nec nõ ipõ: ſ;
hij quonã modo id eſt qđ turpiter. nefa-
rieq; coluerint in p̄mptu eſt. **Q**uid aut
vel quos coluerit eſſet obſcurum. niſi

eoꝝ. teſta retur hiſtoria ea ipſaq; fe-
da ⁊ turpia ſitẽtur numimib; terribili-
ter exigentib; reddita. vnde remotif-
oſtat ambagib; nepharios demõef-
at; immũdiſſimos ſpũs. hac omi ciui-
li etxologia in viſendis ſtolidis ima-
gimib; ⁊ p eas poſſidẽdis etiã ſtultif-
cordibus mutatos. **Ca. xxviii.**

Quid igitur valet qđ vir doctif-
ſimus ⁊ acutiſſimus varro velut
ſbali diſputacõne hos om̄s deos i celũ
⁊ trã redigẽ ac referre conatur. **N**õ
potest: fluũt de manib; reſiliũt: labun-
tur ⁊ de cadũt. **D**cũrus enĩ de femis hoc
eſt de ab; qm̄ inquit vt p̄mo libro dixi
de locis. duo ſunt principia deoꝝ. ani-
maduerſa de celo ⁊ terra. a quo di; p-
tim dicũtur celeſtes. partim terreſtes
vt in ſuperiorib; initium fecimus a ce-
lo cum diximus de iano. quem alij celũ
alij dixerunt eſſe mũdũ: ſic de femis
ſcribendi facimus iniciũ a tellurẽ. **S**c-
tio quã moleſtiã tale ac tantũ patiat̄
ingemũ. **D**ucitur en quadam ratione
verifimili: celum eſſe quod faciat ter-
ram que patiat̄. **E**t ideo illi maſcu-
linam vim tribuit huic femininam: et
nõ attẽdit eũ potius eẽ qđ hoc fac qui
utrũq; fecit. **H**ic etiã ſamothracũ nobi-
lia miſteria in ſupioꝝe libro ſic mterp-
tatur: ea; ſe qđ nec ſuis nota ſũt ſcri-
bendo expoſiturum: eiſq; miſſuruz qđ ſi
religio ſiſſime pollitotur. **D**icit enim
ſe ſibi multis iudicib; collegiſſe in ſi-
mulacris aliud ſignificare celum ali-
ud terram aliud exempla rerum qđ
plato appellat ideas: celũ iouẽ terrã
iunonẽ. ydeas m̄meruã vult itelligi:
celũ a qđ aliqđ fiat. terrã de qđ fiat. ex-
emplũ ſcõm qđ fiat. **Q**ua i re omitto
dicere qđ plato illas ydeas tantam
vim habere dicit vt ſecundũ eas nõ
celũ aliqđ fecerit: ſed etiam celũ factũ
ſit. **H**oc dico: iſtũ i hoc libro ſecõnũ

deorum ratione illam trium deorum quibus quae
 si cuncta complexus est perdidisse. Celo
 enim tribuit masculos deos feminas
 terre: inter quas posuit mimeruam: quam
 supra ipsum celum ante posuerat. Des
 inde masculus deus neptunus in ma
 ri est. quod ad terram potius quam ad ce
 lum pertinet. Dis pater postremo qui gre
 ce pluton dicitur etiam ipse masculus
 frater amborum terrenus deus esse per
 hibetur: superior terra tenens: in infer
 ore habens per serpentes iugem. Quo
 modo ergo deos ad celum deas ad
 terram referre conantur? Quid solidum
 quid ostans. quid sobrium: quid desi
 nitum habet haec disputatio? Illa est au
 tem tellus initium deorum mater salu
 magna apud quam mollium et abscessorum se
 sequit secantium atque in aeternum insana per
 strepit turpitudine. Quid ergo quod di
 citur caput deorum ianus: caput deorum
 tellus? Nec ibi factum unum caput erroris
 nec hic sanum furor. Cur haec frustra
 referri nituntur ad mundum? Quod si
 possint. per deo vero mundum nemo prius
 colit. et tamen eos nec hoc posse: veritas
 apta docuit. Referat haec potius ad ho
 mines mortuos. et ad demones pessimos
 et nulla questio remanebit.

Quamquam omnia que **Ca. xxix.**
 ab eis ex istorum deorum theologia velut
 phisicis rationibus referuntur ad mun
 dum quam sine ullo scrupulo sacrile
 ge opinionis deo potius vero qui fecit
 mundum omnis anime et omnis corpo
 ris conditor tribuantur aditamus hoc
 modo. Nos deum colimus. non celum
 et terram quibus duabus partibus mun
 dus hic constat: nec animam vel animas
 per uentia queque diffusas sed deum
 qui fecit celum et terram. et omnia que
 in eis sunt: quae fecit omnem animam. siue
 quocumque modo uentem. et sensus ac
 rationis expertem siue etiam sentientem. siue etiam
 animam intelligentem. Et ut iam incipiam illa u-

mus et veri dei opera percurrere. propter quod
 isti sibi dum quasi honeste conantur. sa
 cramenta turpissima et scelestissima in
 terpretari. deos multos falsosque fece
 runt: illum deum colimus qui naturis a
 se creatis et subsistendi et mouendi ini
 tia finisque constituit: qui rerum causas ha
 bet nouit atque disponit: qui uim semi
 num dedit: qui rationalem animam quae
 dicitur animus quibus uoluit uiuentibus
 in dedit: qui sensus facultatem
 usque donauit: qui munus futura dice
 di quibus placuit spiritibus impertit. et
 per quos placet ipse futura praedicat et per
 quos placet malas ualitudines per
 lit: qui bellorum quoque ipsorum cum sic e
 mendandum et castigandum est genus
 humanum. exordium pergressibus hinc
 moderatur. Qui mundi huius ignem
 uolentissimum et uolentissimum per im
 mense naturae temperamento et creauit
 et regit. qui uim uisum aquarum creator
 et gubernator est: qui solem fecit cor
 poralium clarissimum lumen. eiusque uim
 congruam et motum dedit: qui ipsis etiam
 in seis dominacionem suam partemque non
 subtrahit qui semina et alimenta mor
 talium siue arida. siue liquida naturis
 competentibus attributa substituit: qui
 terram fundat atque fecundat: qui fru
 ctus eius animalibus hominibusque lar
 gitur: qui causas non solum principales
 sed etiam sequentes nouit atque ordinat:
 qui lune statuit modum suum. qui uias
 celestes atque terrestres locorum muta
 tionibus prebet: qui humanis ingenij
 que creauit. etiam scientias artium uari
 arum ad adiuuandam uitam naturamque
 concessit: qui coniunctionem maris ac fe
 mine. ad adiutorium propagande pro
 lis instituit: qui hominum ceteribus que
 facis et luminibus adhiberent ad facli
 mos usus. munus terreni ignis indul
 sit. Ita sunt certe que dijs selectis per
 nescio quas phisicas interpretationes

vir acutissimus atq; doctissimus varo
sive que aliunde accepit: sive que
ipse sicut distribuit laboravit.

Hec autem facit atq; **Ca. xxx.**
agit. vnus verus deus. Sed sicut de
us idem vbiq; totus. nullis inclusus
locis. nullis vinculis alligatus. in nul
las partes sectilis. ex nulla parte mutabi
lis. implens celum et terram presente pote
tia. non indigente natura: sic itaq; ad
ministrat omnia que creauit: vt etiam ip
sa proprios exercere. et agere motus fi
nat. Quauis enim nichil esse possint si
ne ipso: non tamen sunt quod ipse. Agit au
tem multa etiam per angelos: sed non nisi ex
seipso beatificat angelos. Ita quauis
propter aliquas causas hominibus mittat an
gelos: non tamen ex angelis homines: sed
ex seipso sicut angelos beatificat. Ab
hoc vno et vero deo: vitam speramus

H eternam **Ca. xxxi.**
Abemus enim ab illo preter hu
iuscemodi beneficia. que ex hac de qua
nonnulla diximus administratione na
ture bonis malisque largitur: magnis
et bonorum proprium magne dilectionis in
diciu. Quamquam enim que sumus que viuimus.
que celum terramque respiciamus que habemus
mentem atque rationem qua cum ipsi que hec
omnia didit inquiramus: nequam va
leamus actum sufficere gratiarum: tamen que
nos oneratos obrutosque peccatis. et a
contemplatione sue lucis auisus. aut te
nebrarum. id est iniquitatis delatione ceca
tos non omnino deseruit. misitque nobis
verbum suum que eius vnicus filius. que pro
nobis assumpta carne nato atque passo
quanti deus hominem pendet noscimus
atque illo sacrificio singulari a peccatis
omnibus mundaremur eiusque spiritu in cor
dibus nostris dilectione diffusa: omni
bus difficultatibus superatis eternarum
requiem et contemplationis eius ineffabi
lem dulce diuinitatem miremur: que corda que

lingue ad agendas ei gratias satis

H esse ostenderint **Ca. xxxii.**
De misterium vite eterne iam in
de ab exordio generis humani per
quedam signa et sacramenta tempo
ribus congrua quibus oportuit per an
gelos predicatum est. Deinde populus
hebreus in vnam quandam rempublicam
que hoc sacramentum ageret congregatus est:
vbi per quosdam sanctos per quosdam nescien
tes id quod ex aduentu christi usque nunc
et deinceps agitur. pronuntiaretur et
se venturum: sparsa etiam postea eadem
gente per gentes propter testimonium
scripturarum: quibus eterna salus in cri
sto futura predicta est. Omnes enim non solum
prophetie que in veteris sunt. nec tantum
precepta viteque mores que pietatem
conformant atque illis literis continen
tur: verum etiam sacra sacerdotia. tabe
naculum sive templum. altaria. sacrificia
cerimonie. dies festi. et quicquid ali
ud ad eam seruitutem pertinet. que deo
debetur. et grece proprietaria dicitur
ea significata. et pronuntiata sunt. que
propter eternam vitam fidelium in
christo et impleta credimus et impleri
cernimus: et implenda confidimus.

H Er hanc ergo **Ca. xxxiii.**
religionem vnam veram. potuit
aperire deos gentium esse immundis
simos demones. sub defunctorum occa
sionibus animarum vel creaturarum spe
cie mundanarum. deos se putari cupi
entes. et quasi diuinis honoribus eis
dem scelestis ac turpibus rebus super
ba impuritate letantes: atque ad deum
verum conuersionem humanis animis inui
dentes. Ex quorum immamissimo et im
pulsissimo domatu homo liberat: cum
credit in eum qui prebuit ad exurgere
dum tante humilitatis exemplum quanta illi
supbia ceciderunt. Sic sunt non solum il
li de quibus multa iam diximus et alij atque

alij similes ceterarum gentium atque terrarum: sed etiam hi de quibus nunc agimus tanquam in senatu deorum selecti: sed plane secula notabilitate criminum: non dignitate virtutum. Quorum sacra varro dum quasi ad naturales rationes referre conatur. querens honesta et res turpes quomodo hijs quadret: et consonet. non potest inuenire: quoniam non sunt ipse illorum sacrorum cause quas putat: vel potius vult putari. Nam si non solum ipse. verum etiam quelibet alie huius generis essent. quoduis nichil ad deum verum vitamque eternam quam in religione querenda est pertinere: tranquillique de rerum natura reddita ratione aliquantulum mitigaret offensionem. quam non intellecta in sacris aliquando velut turpitudine aut absurditas fecerat: sicut in quibusdam theatrorum fabulis vel delubrorum misterijs facere conatus est ubi non theatra delubrorum similitudine absoluit sed theatrorum potius similitudine delubra damnauit: tamen utrumque conatus est: ut sensum horribilibus rebus offensum velut naturalium causarum ratio reddita delimitet. **Ca. xxxiii**

Sed contra inuenimus sicut ipse vir doctissimus perdidit de nume pompilij libris redditas sacrorum causas nullomodo potuisse tollerari: nec dignas habitas que non solum lecte innotescerent religiosis: sed saltem scripte recederent in tenebris. Jam enim dicam. quod in tercio huius operis libro. me suo loco dicturum esse per miseram. Nam sicut apud eundem varronem legitur in libro de cultu deorum. terentius quidam cum haberet ad ianiculum fundumque bubulcus eius iuxta sepulcrum nume pompilij traiciens aratrum eruisset ex terra libros eius ubi sacrorum institutorum scripte erant cause: in urbem pertulit ad pretorem. Ad ille cum inspectis principia rem tantam detulit ad senatum. Vbi cum

primo res qualesdam legissent. cur quodque in sacris fuerit institutum nume mortuo senatus assensus est: eosque libros tanquam religiosi patres scripti. pretor ut comburerent censuerunt. Credat quisque quod putat imo vero dicat quod dicendum suggererit vana contumacia quilibet tante impietatis defensor egregie me admonere sufficiat sacrorum causas a rege pompilio romano sacrorum institutore scriptas. nec populo nec senatu nec saltem ipsis sacerdotibus innotescere debuisse: ipsumque numam pompilium curiositate illicita ad ea demum peruenisse secreta que ipse quidem scriberet ut haberet unde legendo commoveretur: sed tamen cum rex esset quam minime quemquam metueret nec docere aliquem. nec delendo vel quoquo modo consumendo perdere auderet: ita quod scire neminem voluit. ne homines nepharia doceret: violare autem timuit. ne demones iratos haberet. obruit ubi tutum putauit: sepulchro suo propinquae aratrum posse non credens. Senatus autem cum religiones formidaret damnae maiorum. et ideo nume assentire cogitur: illos tamen libros tam preciosos esse iudicauit: ut nec obrui rursus iubere. ne humana curiositas multo vehementius rem iam perditam quereret. sed flammis oboleri nephanda monumenta: ut quia iam necesse esse existimabant sacra illa facere: tollerabilius erraretur causis eorum ignoratis. quam cognitis ciuitas turbaretur.

Nam et ipse numa. **Ca. xxxv.** ad quem nullus dei propheta nullus sanctus angelus mittebatur. idromam facere compulsus est: ut in aqua videret imagines deorum vel potius ludificationes demonum: a quibus audiret quid in sacris constitueret atque sua deberet. Quod genus diuinationis idem varro a persis dicit allatum: quo ipsi numam. et postea pythagoram perhibent vsum

fuisse commemorat. **S**ibi adhibito sanguine etiam inferos perhibet exsusari. et nequiomanciam **g**rece dicitur vocari: que siue micromancia. siue nequiomancia dicitur id ipsum est. ubi videntur mortui diuinare: quibus hec arabis fiant ipsi viderint. **N**olo enim dicere has artes etiam ante nostri saluatoris aduentum in ipsis ciuitatibus gentium legibus solere prohiberi: et pena seuerissima vindicari. **N**olo inquam hoc dicere: fortassis enim talia tunc licebant: hijs tamen artibus didicit. sacra illa pompilius quorum sacrorum facta perdidit: causas obruit: ita timuit et ipse quod didicit. **Q**uarum causarum perditos libros senatus incendit. **Q**uid michi ergo varro sacrorum illorum alias nescio quas eas velut phisicas interpretatur. quales si illi libri habuissent aruissent: aut istos varronis ad cesarem pontificem scriptos atque editos patres descripti similiter incendissent. **Q**uod ergo aquam egresserit id est exportauerit numa pompilius. unde ydromantiam faceret. ideo nympham egregiam ougem dicitur habuisse: quemadmodum in supradicto libro varronis exponitur: ita enim solent res geste asperione mendaciorum in fabulas verti. **I**n illa igitur ydromantia curiosissimus ille rex romanus et sacra didicit que in libris suis pontifices haberent: et eorum causas quas propter se neminem scire voluit. **I**taque eas seorsum scriptas secum quodammodo mori fecit: quando ita subtrahendas hominum noticie sepliendasque curauit. **A**ut ergo demonum illic tam sordide et noxie cupiditates erant scripte ut ex his tota illa theologia ciuilis etiam apud tales homines execrabilis appareret. quae tam multa in ipsis sacris erubescenda susceperant: aut illi omnes nichil ali-

ud quam homines mortui prodebantur. quos tam plura temporis vetustate ferre omnes populi gentium deos immortales esse crediderant. cum talibus sacris idem illi demones oblectarentur. quae se colendos per ipsis mortuis quos deos putari fecerant. quibusdam fallacium miraculorum attestacionibus superponebant. **S**ed occulta dei verum prudentia factum est: ut et pompilio amico suo illis occultari artibus quibus ydromantia fieri potuit cuncta illa ostiteri permitterentur: et tamen ut mortui incendere ea potius quam obrueret ad monere non permitterentur: qui ne innotescerent. nec aratro quo sunt eruta obistere potuerunt: nec stilo varronis quo ea quae de hac re gesta sunt in nostram memoriam peruenirent. **N**on enim possunt: quod non sumuntur efficiere. **S**imulatur autem alto dei summi iustorum iudicio pro meritis eorum: quos ab eis vel affligi iustum. vel etiam subici ac decipi iustum est. **Q**uam uero per meo uel a cultu vere diuinitatis aliene ille litere iudicate sunt. hinc intelligi potest: quod eas maluit senatus incendere quas pompilius occultauit quod timere quod timuit. qui hoc audere non potuit. **Q**ui ergo vitam nec modo habere uult per am talibus sacris querat eternam: qui autem cum malignis demonibus non uult habere societatem. non superficialitatem qua coluntur noxiam perimiscat: sed veram religionem qua produuntur et vincuntur agnoscat.

Explicit liber septimus